

HARF-SES İLİŐKİSİ VE ÇÖZÜMLEMEYİ ÖĞRENMEYE İLİŞKİN GÜÇLÜKLER VE MÜDAHALESİ

PROF. DR. CEVRIYE ERGÜL

Harf-ses ilişkisi

- Sesbirimsel farkındalığın (özellikle sözcükleri seslere ayırma ve birleştirme becerilerinin) ardından gelen bir beceridir.
- Alfabetik ilke olarak da isimlendirilmektedir.
- Harf ses ilişkisi, çocukların harflerin görsel ve sessel ilişkisini anlayabilmeleri, harfi sesiyle, sesi de harfiyle doğru olarak ilişkilendirebilmeleridir.
- Çocuklar okuma yazmayı öğrenebilmeleri için harflerin konuşma seslerini temsil ettiğini anlamalıdırlar.
- Ses temelli öğretimde okuma-yazmayı öğrenmenin ilk basamağıdır.
- Bunu anlayamayan çocuklar sadece bazı harfleri ve seslerini ezberlemiş olabilirler ancak bu bilgilerini okurken ve yazarken uygulayamazlar.
- Kolay gibi görünmesine rağmen özellikle bazı çocuklar için edinilmesi çok zor olabilir.

Harf-ses ilişkisi

- Tipik gelişim gösteren çocukların dahi harflerin görsel ve sessel ilişkisini kalıcı olarak öğrenebilmeleri ve otomatik olarak tanıyabilmeleri için onlarca belki yüzlerce kez karşılaşması gerekmektedir.
- Sesbilgisel farkındalıkta yetersizlik yaşayan çocuklarda ise bu öğrenme süreci çok daha fazla süre ve pratik gerektirmektedir.
- Eğer yeterince tekrar ve pratik yapılmadan öğretim süreci ilerliyorsa öğrenmenin gerçekleşmesi de mümkün olmamakta ve okuma-yazma problemleri başlamaktadır.
- Ayrıca harf-ses ilişkisi ve ses birleştirme doğrudan ve açık (doğrudan beceriye yönelik olarak) bir öğretim ile sunulmalı ve öğretim sistematik (belirli bir sırada ve planda) olmalıdır.
- Bu olmadığında da öğrenmede sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Harf-ses ilişkisi

- Bunu geliştirilebilmeleri için önce harflerin isimlerini öğrenmeleri gerekmektedir.
- İsimlerini öğrendikten sonra sesleri öğretilmelidir.
- Harf isimlerini öğrenmek seslerini öğrenmekten daha kolaydır.
- Harf isimlerinin içinde seslerine ilişkin ipuçları vardır. Çocukların bu ipuçlarından yararlanmaları sesleri öğrenmelerini ve okuma sürecinde sesleri hatırlamalarını kolaylaştırmaktadır.
- Nereden başlanması gerektiği konusunda değerlendirme sonuçlarından yararlanılmalıdır.
- Hangi harf ve sesleri bildiği, hangilerinde problem yaşadıği belirlendikten sonra bildikleri ile kısa bir süre giriş etkinlikleri yapılmalı ve ardından ses grupları sırası da gözetilerek az bildiği ve bilmediği harfler ve sesler ile ğretim süreci sürdürülmelidir.
- Öğretimin sistematik olması ilkesi göz önünde bulundurularak nasıl bir sıra takip edileceği ğretim sürecinin başında belirlenmelidir.

Harf-ses ilişkisi öğretim süreci

- Her harfi anahtar bir resim ile sesi ilişkilendirmek etkili bir yoldur.
- Harfin sesiyle başlayan bir resimden yararlanılabilir.
- Ancak sadece ilişkilendirmek değil, aynı zamanda harfi şekil olarak resmin içine yerleştirmek çocukların sesi daha hızlı öğrenmesini sağlayan bir yoldur.
- Ancak bu yöntemin etkili olabilmesi için çocukların sesbirimsel farkındalıkta sözcüklerin ilk sesini tanıma, ayırt etme becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Aksi halde ocuk sesin resimle ilişkisini anlamakta zorlanmaktadır.

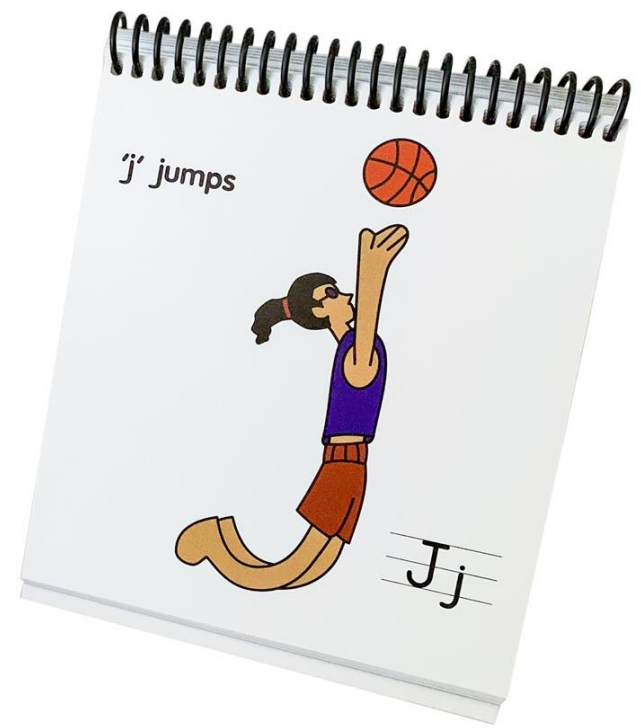
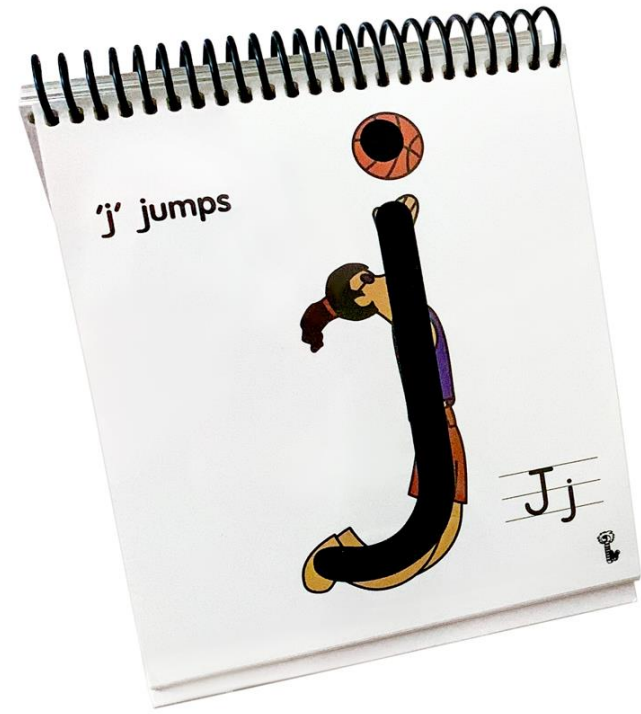
Learn the Sound Symbols

Free alphabet from

www.teachmykidtoread.org

Harf-ses ilişkisinin öğretimi

FİL

FİL

Önce sözcüğü göstererek ve «Bak burada fil sözcüğü var. Başında f harfi var. F harfi bize sözcüğün başında duyduğumuz /ffff/ sesini söyler.» denir.

F ve fil resmini içeren anahtar resim kartı gösterilir ve «Burada ise fil resmi var. F harfinin hangi sesi yaptığını hatırlamak için bu resmi kullanacağız. Yani f harfini gördüğümüzde bu resmi hatırlayacağız ve fili düşüneceğiz. Ffffil sözcüğünün başında f var ve f sözcüğünün başında duyduğumuz /fff/ sesini yapıyor.» denir.

Sonra f ile başlayan diğer sözcükleri gösterip (fiş, far, fan, fare, fındık, fıstık vb.) hepsinin başında f olduğuna vurgu yapılır. Bunu yaparken sözcükler teker teker gösterilerek ilk sesleri vurgulu bir şekilde söylenir (ffffiş, ffffar, ffffare vb.).

«F harfi tüm bu sözcüklerdeki /fff/ sesini yapar.» denir. Sözcüklerdeki f harfini göstererek sözcükleri teker teker söyleyip «Siz de bu sözcüklerin başındaki /f/ sesini duyuyor musunuz?» denir. Sözcükler yeniden baştaki /ffff/ sesine vurgu yapılarak tekrarlanır (ffffiş, ffffar, ffffare vb.).

«Bir sözcükteki f harfi bize /fff/ sesi yapmamız gerektiğini söyler.» denir.

Böyle bir girişin ardından çocukların f ile başlayan başka sözcükler düşünmeleri istenir, söyledikleri sözcükler yazılır ve sözcükteki f harfine dikkat çekilir.

Bu etkinlik çocuklar iyice öğrenene kadar sürdürülür, sonra ise sözcük sonundaki f ve sonra ortasındaki f çalışmaları ile devam edilir.

Harf-ses ilişkisinin öğretime

Çoklu duyusal yöntem:

Harf-ses ilişkisi için tekrarlı olarak çocukların hem öğretmenini seslendirmesini duyarak, öğretmenin harfi oluşturmasını görerek, kendileri aynı harfi parmaklarıyla dokunsal duyuya etki edecek çeşitli materyaller üzerinde (kum, pirinç, traş kremi vb.) yazarak ve kendileri seslendirerek yaptıklarında öğrenme üzerinde etkisi daha yüksek olmaktadır.

Ayrıca oyun hamuru ve çeşitli materyaller ile harfin şeklini yapması, harfin şeklini büyük motor hareketlerle tahtada, yerde yazması, boya ile yapması, yerde bantla çizilmiş harf üzerinde yürümesi, yerde vücudu ile şekli oluşturması da açık öğretimi desteklemek (kitap, defter ve öğretim kartları ile yaptığımız etkinliklere ek olarak) için yaptığımız etkinlikler olmalıdır.

Harf-ses ilişkisinin öğretime

Gün içine yayılmış öğretim:

Günde tek bir kez ve uzun süreli yapılmış bir öğretim yerine gün içerisinde farklı zamanlarda küçük parçalara ayrılmış bir etkinlik daha kalıcı etki oluşturmaktadır. Örneğin, tek bir seferde 20 dakikalık öğretim yerine günde 4 kez 5 dakikalık kısa öğretimler daha etkili ve kalıcı olur. Öğretim süreci buna göre planlanmalıdır.

Ses birleştirme ve özümleme

Bunun için model olma, rehberli uygulama, bağımsız uygulama aşamalarında öğretim sürdürülmeli ve süreçte düzeltici geribildirim vermelidir.

Model olma sürecinde önce öğrenciye bir sözcük üzerinde sesli düşünme ile model olunmalıdır. Örneğin, «Şimdi bu sözcüğü (fil) okuyorum. Sonda /l/ sesi var, önce onu parmağımla kapatayım ve sadece baştakileri okuyayım. Önce /f/ sonra /i/ diyorum, sonra yeniden /f/, /i/ diyorum. Sonra ikisini birleştiriyorum, /ffiii/, /fi/. Sonra parmağımlı kaldırıyorum ve hepsini birden okuyorum, /ffiil/, /fil/.

Model olurken arada hatalar yapabilirsiniz ve sonra düzelterek çocuğun dikkatini çekebilirsiniz. Veya çocuğun düzeltmesini isteyebilirsiniz.

Bu öğretim tekniğı benzer şekilde başındaki harfi kapayarak da yapılabilir. Bazı öğrenciler de bu yol daha etkili olabilmektedir. Yani ortadaki sesli harfle başlayıp, onu sessiz harf ile birleştirmek daha kolay olabilmektedir. Sonra ise baştaki sesi ekleyerek sözcük okunabilmektedir.

Ses birleştirme ve özümleme

Bunlardan birini seçin ve onu düzenli olarak uygulayın ki ocuk her yeni sözcükte ne yapacağını bilsin ve aynı strateji ile okuma yapmaya çalışsın. Pek çok öğrenci hangi yöntemi seçeceğini bilemediği için sözcükte takılır kalır ve başarısız olur.

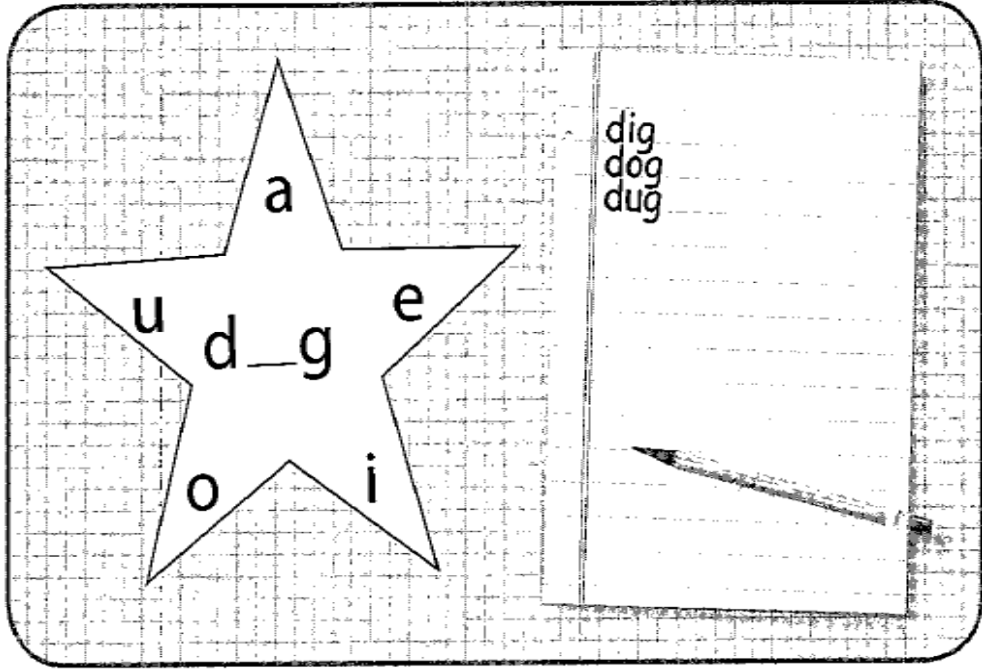
Sonra farklı sözcükler ile rehberli uygulama ve bağımsız uygulamalar yapılır.

Uygulamalar sırasında gerektiğinde düzeltici geribildirimler verilir.

Ses birleştirme ve özümleme

Ses birleştirme ve çözümleme öğretime seslere ayırma etkinlikleri ile birlikte yapılabilir. Her müdahale oturumunun başında 5-8 dakika ayırma etkinlikleri yapılır sonra birleştirme etkinliklerine geçilir. Süreyi aşmamaya özen gösterilmelidir.

Ses birleştirme ve özümleme

Ses Yıldızı Etkinliği:

Bu önce tek heceli sonra çok heceli sözcüklerle yapılabilir.

Sözcüğün ilk ve son harfini yazıp, ortaya gelecek sesli harfleri yıldızın uçlarına yazarak çocukların ortaya koydukları sesler ile oluşan yeni sözcükleri okumaları ve sonra yazmalarını isteriz.

Bu yöntemde çocukların aynı zamanda anlamsız sözcükler de oluşturması, okuması ve yazması istenebilir.

Bu etkinlik ayrıca, sözcüklerin başını ve sonunu değiştirmek için de kullanılabilir.

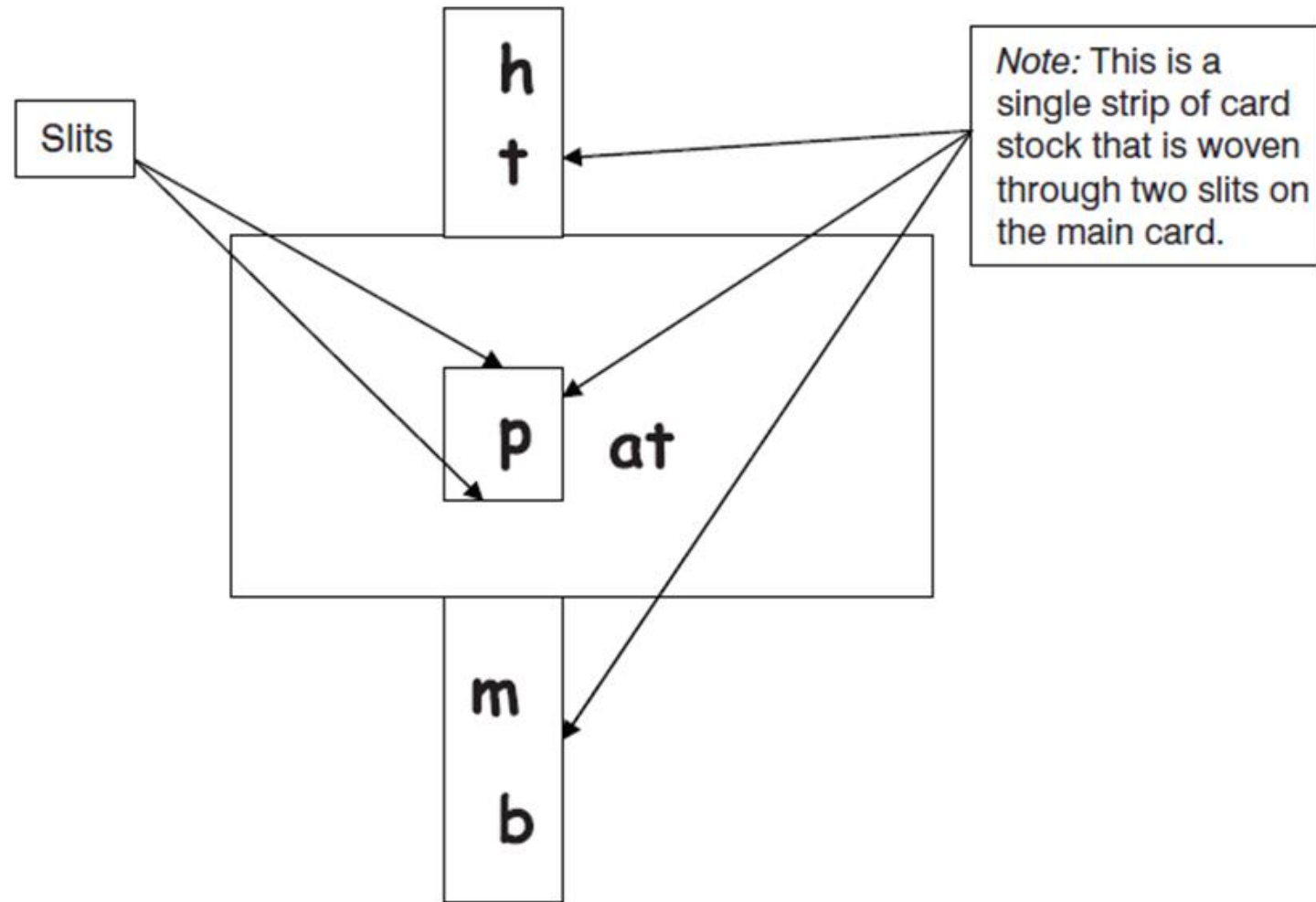

FIGURE 8.2. Example of a letter slide.

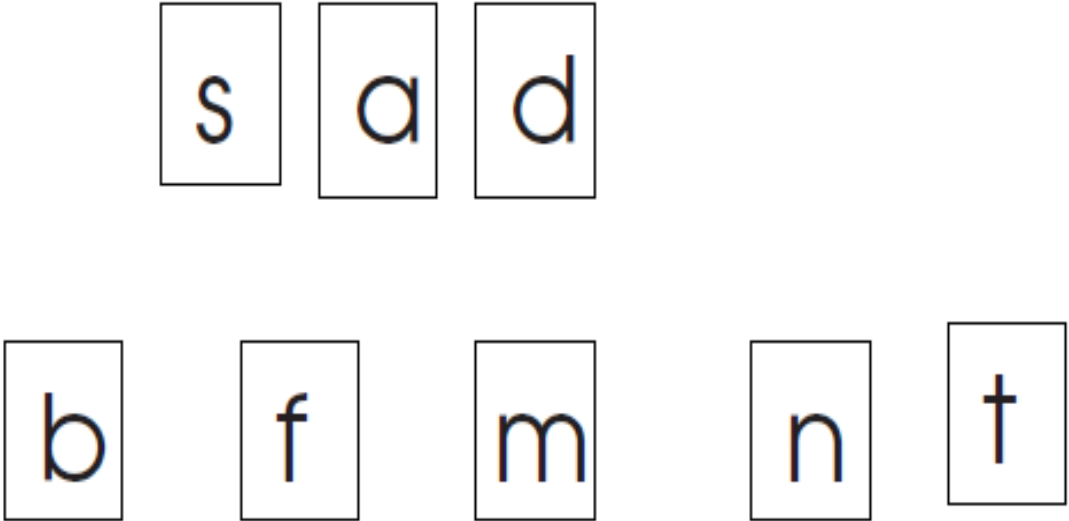

FIGURE 8.3. Word building beginning and ending sounds.

Ses birleştirme ve özümleme

Yazma etkinlikleri:

Çocuk ilk aşamadan itibaren yazma ile de desteklenmeli, çocuklardan bilmediği sözcükleri dahi yazması istenebilmektedir. Çocuğun yazmaya çalışması sesleri ve sözcüklerin sessel yapısını (sesbirimsel farkındalık) daha iyi anlamasını, sözcüklerin seslerine odaklanmasını sağlar. Ancak öğretmenin yazdıkların doğruluğuna ilişkin geribildirim verip düzeltmesi doğru bir şekilde hatırlanmasını sağlamak için çok önemlidir. Yazma sadece deftere değil, her yere her Őeyle yazması gibi düşünülebilir.

Ses birleştirme ve özümleme

Görsel okuma alışmaları

Harf-ses ilişkisi ve ses birleştirme öğretimi mutlaka görsel okuma çalışmaları ile birlikte yürütülmelidir. Bunun için tekrarlı okumalar ve sözcük kartları çalışmaları yapılmalıdır. Okumanın hızlanması açısından son derece önemlidir.

Ses birleştirme ve özümleme

Akranımla okuyorum:

Sözcük kartları hazırlanır. Kartın bir tarafında sözcük yazılı halde sunulur, diğeri tarafında ise sözcüğün resmi yer alır. Çocuk önce yazılı halini okur, sonra resmine bakarak doğru okuyup okumadığını akranıyla birlikte kontrol eder. Sonra akranı okur, akranının okumasını sözcüğün resmine bakarak kontrol ederler ve böyle devam eder. Kartlar bitince yandaki grupla değıştirirler ve okumaya devam ederler. Çokça pratik yapma imkanı verir.

Öğretmen çocuk şeklinde de uygulanabilir.

Ses birleştirme ve özümleme

Magnet harflerle sözcükleri oku, karıştıır, yeniden yap:

Basit görünmesine rağmen, çözümlemede güçlük yaşayan çocukların zorlandıkları bir etkinliktir. Harfler farklı şekillerde karıştıırılarak çocukların okuması, yanlışlığı fark etmesi, sonra yeniden düzelterek okuması gerekir.

Seslerin sıralanışına dikkatlerini yönlendiren bir etkinliktir.

Özellikle ortadaki seslilere dikkat etmeyen çocuklar için çok etkilidir.

Kısa sözcüklerle yapılır.

Taş, tşa, atş vb.

Kalem, kleam, kelam melak mkael

Her defasında doğru mu yanlış mı diye sorulur?

Ses birleştirme ve özümleme

Sözcük yap:

Harf kartları veya magnet harflerle yapılabilir. Öğretmen her defasında bir ses ile değişmiş bir sözcük söyleyerek çocuklara sözcüğü oluşturması istenir. Çocuklar oluşturunca sözcükleri okurlar.

Baş, taş, kaş, koş, kış, kız, kaz, az, yaz, yat vb.

Ancak çocukların iyi bilmedikleri harf/sesleri içermemeye dikkat edilmelidir. Bu nedenle sözcükler önceden hazırlanmalıdır.

Ses birleştirme ve özümleme

Kartlı oyunlar:

Çocuklara her sırada 6 kare olacak şekilde 3 sıralı bir alan hazırlanır. Ve he bir kutucuğa bir kart kapalı şekilde yerleştirilir. Her bir kutunun 1-6'ya kadar bir numarası vardır. Çocuklar zar atar, zarda gelen sayıyı içeren kutudaki kartı açar ve okur, okuyabilirse alır, okuyamazsa, öğretmen okur ve ardından çocuk okur, ancak kartı yerine koyar. Sayı kadar kart açarak okuması pratiği artırmak açısından önemlidir.

Başka bir etkinlikte, bir yılan yolu hazırlanır. Çocuk zarı atar, zarın geldiği sayı kadar kartı elindeki desteden açarak okumaya çalışır. Okuyabildiği kart kadar ilerleyebilir. Okuyamazsa öğretmen okur, ardından çocuk okur ancak kartı alamaz, kartı destenin altına yerleştirir.

Ses birleştirme ve özümleme

Üçlü sözcük oluşturma:

Çocuklara üç deste harf kartı verilir. İlk destede sessiz harfler, ikincisinde sesli harfler, üçüncüsünde yine sessiz harfler yer alır. Çocuklar her bir desteden bir kart açar ve açtığı kartlarla oluşan sözcükleri önce yazar, sonra okur ve sözcüğün anlamlı bir sözcük olup olmadığına karar verir. Çocukların çok hoşlandıkları bir oyundur.

Çözümleme için sesbirimsel farkındalık

Çözümlemeye yönelik müdahalenin %20-30'u sesbirimsel farkındalık (ses ayırma ve birleştirme) etkinliklerine ayrılmalıdır. Seslere ayırma için ses kutuları çok işe yarar. Model olurken, sözcükleri seslendirmeli, sonra her bir sesi söylerken bir kutuya dokunmalı, sonra birleştirerek hızlıca söylenmelidir. Veya her bir sesi söylerken bir kutuya bir sembol koyularak da uygulanabilir. Çocuğun da rehberli ve bağımsız uygulamalar yapılması sağlanmalıdır.

Müdahalelerde dikkat edilecek noktalar

Öğretim sürecinde sesbirimsel farkındalığın geliştirilmesine mutlaka yer verilmelidir. Buna yönelik hızlı ve yoğun bir program uygulanmalıdır.

Açık ve sistematik ses temelli bir öğretim yapılmalıdır. Ne yapılacağı, hangi sırayla yapılacağı açık olarak planlanmalıdır.

Beceri iyice geliştirilmeden müdahale sonlandırılmamalı, başka bir beceriye geçilmemelidir. Problem yaşayan çocuklar genel olarak daha çok pratiğe, daha çok tekrara ve daha çok açıklamaya ihtiyaç duyarlar. Çoğu durumda tam edineceklerken öğretim sonlandırılır. Bu nedenle değerlendirme ile beceriyi geliştirip gelişmedikleri belirlenmelidir. Değerlendirme sonuçları stabilleşmeden öğretim sonlandırılmamalıdır.

Zamanı gereksiz etkinliklerle harcamamalıdır (ör. kesme, boyama, yapıştırma).

Aradaki açığı kapatmaları için tipik gelişim gösteren akranlarından daha hızlı bir gelişim göstermelidirler ki açık kapanabilsin. Bu nedenle yoğun bir program uygulanmalıdır.

Müdahalelerde dikkat edilecek noktalar

- Müdahalenin amacı belirgin olmalıdır. Ya belirli harfleri isimlendirmek ya da belirli harflerinin seslerini söyleyebilmek gibi.
- Bunun için çocuğun düzeyinin belirlenmesine yönelik bir değerlendirme sürecini mutlaka içermelidir. Çocukların hangi harflerin isimlerini ve seslerini bildikleri, bu isimlendirmeyi ne kadar hızlı yapabildikleri değerlendirilmelidir.
- Çocuğun düzeyine ve ihtiyaçlarına uygun sayıda harf ve sese odaklanmalıdır.
- İki veya üç ilgi çekici ve hoş giden etkinlik çerçevesinde yürütülmelidir.
- Öğretim süreci metin okuma ile desteklemelidir.
- Öğretimin yapılacağı grup büyüklüğü önemlidir. Küçük gruplarda veya bireysel çalışmalar yürütülmelidir.
- Akran öğretiminden yararlanılabilir.

Müdahalelerde dikkat edilecek noktalar

- Etkinlikler sırasında çocuğun yanıtlarına uygun şekilde öğretmen tarafından geribildirimler sunulmalıdır.
- Etkinlik sırasında hedef harf-ses dışındaki başka bir harf-ses ile pratik yapmak dikkat dağıtıcı olmaktadır.
- Müdahale süreci, harf isimleri ve sesbirimsel farkındalık etkinlikleri ile başlayabilir, ardından harflerin seslerine yönelik öğretime geçilir. Ancak bunun çocuğun düzeyine göre belirlenmesi son derece önemlidir.
- Sesleri öğretirken seslendirmenin nasıl yapıldığı da (dil, damak, dudak, gırtlakta hangi motor hareketlerle) gerektiğinde özellikle gösterilmelidir.
- Kes-boya yapıştır türü etkinlikler çok zaman kaybı olduğu ve yeterince hedefe yönelik olmadığı için çok uygun değildir.

Müdahalelerde dikkat edilecek noktalar

Çocukların gelişimleri sürekli, sık ve sistematik olarak izlenmelidir.

Süreçte önceki öğrenilen beceriler, sesler ve harfler için geriye dönük hatırlamalar, tekrarlar yapılmalı, kümülatif bir yaklaşım izlenmelidir.

Müdahalede ayrıca anlamsız sözcüklerle de alıştırmalar yapılmalıdır.

Okumada kullanılan strateji değiştirilememelidir. Sözcükler hep aynı şekilde okunmaya çalışılmalıdır. Çok farklı yöntem ve stratejileri denemek çocukların anlamasını olumsuz etkiler. Farkında olmadan öğretmenler pek çok farklı stratejiler kullanırlar. Çocukların istediklerini kullanılmalarının iyi olacağını düşünürler ancak çocukların bu şekilde kafası çok karışır.

Etkinlikler eğlenceli ve motive edici olmalıdır.

Müdahalelerde dikkat edilecek noktalar

Önce baştaki sesler, sonra sondaki, sonra ortadaki sesler ile çalışılmalıdır.

Müdahaleler sözcüklerdeki harflere, seslere ve seslerin sıralanışına odaklanmalıdır. Başka bir yönünü içermemelidir.

Müdahale ve içerik basit olmalıdır.

Çok fazla materyal, çok fazla yöntem/teknik, veya çok fazla ayrıntı öğretimin odağını dağıtır ve hedefinden uzaklaştırır. Müdahalenin kısa zamanda bitmesi gerektiği için hedeften uzaklaşmamak önemlidir.

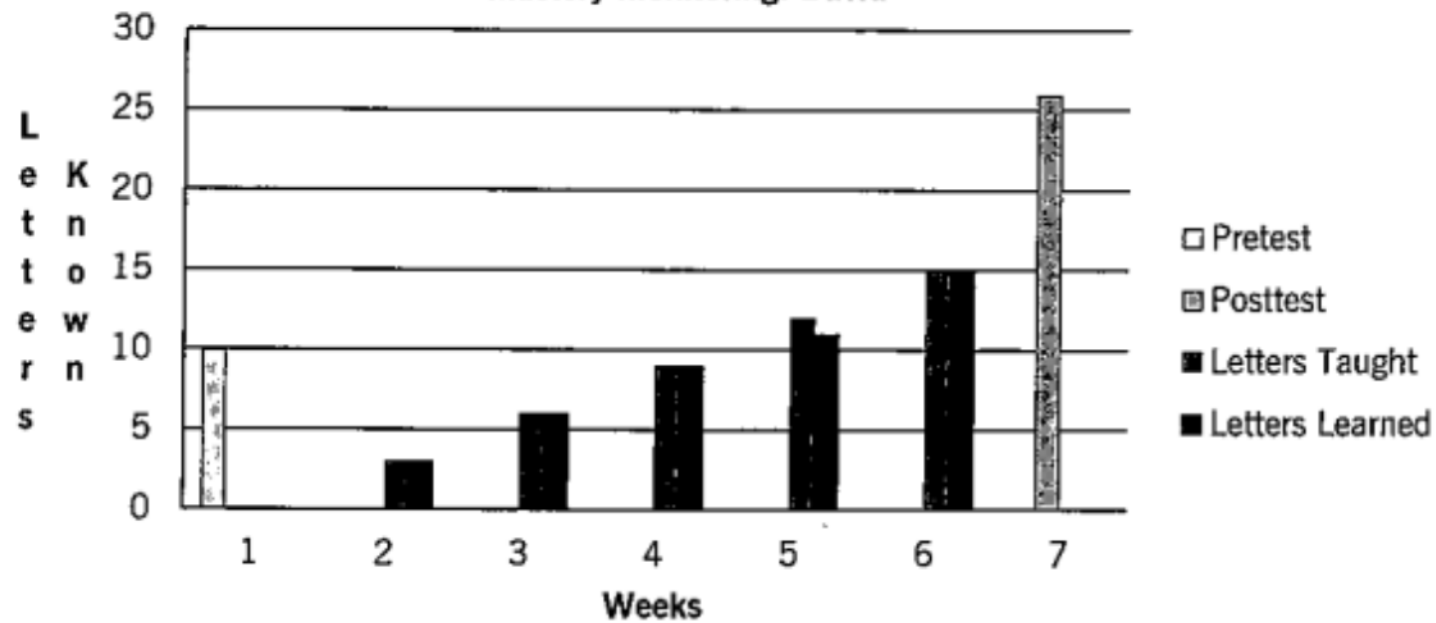
İlk çalışmalar kısa sözcüklerle yapılmalı, sonra daha uzun sözcüklerle çalışmaya geçilmelidir.

Çalışmalar önce sürekli sessizleri içeren sözcüklerle yapılmalı, sonra süreksiz sessizler içeren sözcüklere geçilmelidir.

Değerlendirme ve gelişim izleme

- Değerlendirme her hafta öğrenilmesi hedeflenen harfleri sesleri içerir.
- Aynı zamanda önceki haftalarda öğrenilen harf ve sesler de kümülatif olarak değerlendirmede yer alır.
- Öğrenilmediği belirlenen harf ve sesler var ise sonraki haftaların öğretim planı içinde yer almalıdır.
- Çocuğun hedefe yönelik gelişiminin hızı da ayrıca belirlenmeli ve buna göre gerektiği durumlarda öğretimin içeriğinde, süresinde ve yoğunluğunda gerekli değişiklikler yapılmalıdır.

Mastery Monitoring: David

General Outcome Monitoring: David

